

תקציר מנהלים

מלחמת 12 הימים בין איראן לישראל ביוני 2025 סימנה את שיאו החמור ביותר עד כה של העימות המתמשך בין המדינות. חרף משכה הקצר יחסית היא נחשבת אירוע מטלטל במיוחד ברפובליקה האסלאמית, בעיקר לנוכח מהלומת הפתיחה המפתיעה של ישראל, הצטרפות ארצות הברית למערכה והיקף הנזק למערכים האסטרטגיים האיראניים, ובראשם תוכנית הגרעין ומערך הטילים ארוכי הטווח. עוצמת הטלטלה באה לידי ביטוי בכינוי שניתן באיראן למלחמה – "המלחמה הכפויה" – מונח שבו השתמשו לתיאור מלחמת שמונה השנים בין איראן לעיראק בשנות ה-80. כשם שמלחמת איראן-עיראק עיצבה את תפיסת הביטחון והתודעה הלאומית של איראן, סביר להניח שגם מלחמת 'עם כלביא' תשאיר חותם של ממש בזירה הצבאית-ביטחונית, המדינית, האזורית והפנימית.

מאז תום המלחמה מצויה איראן בתהליך מתמשך של הפקת לקחים עקב הפערים הניכרים שהתגלו ביכולות ההרתעה וההגנה של הרפובליקה האסלאמית. מחד גיסא, בכירי המערכת הפוליטית והצבאית בטהראן מציגים את תוצאות המלחמה כביטוי לניצחון של איראן, שהצליחה לטענתם להתאושש במהירות ממהלומת הפתיחה, לנהל מערכה עם ישראל וארצות הברית במקביל, להסב נזק כבד לישראל ולשמר את שרידות המשטר. מאידך גיסא ניכרת הכרה בליקויים שנחשפו, ואלה מחייבים לכל הפחות שינויים והתאמות בתפיסת הביטחון האיראנית. בתוך כך מתנהל ויכוח פנימי נוקב בין החוגים הפרגמטיים-רפורמיסטיים הקוראים לשינוי פרדיגמטי, שבמרכזו ההכרה בצורך הדחוף להתמודד בעדיפות עליונה עם המשברים הפנימיים באמצעות רפורמות מרחיקות לכת במדיניות הפנים והחוץ, לבין החוגים השמרניים-רדיקליים, הסבורים כי אין צורך בנסיגה מעקרונות היסוד אלא בהתאמות מוגבלות במסגרת התפיסות הקיימות.

הפגיעה המשמעותית ביותר שנגרמה לאיראן נוגעת לתוכנית הגרעין. המלחמה הסיגה לאחור את תוכנית הגרעין ובעיקר את יכולות ההעשרה במידה ניכרת, אך כי הותירה יכולות שיוריות שעלולות לשמש אותה במאמציה לשקם את התוכנית ואף לפרוץ לנשק גרעיני. יתר על כן, המוטיבציה של איראן להשגת נשק גרעיני גברה לאור לקחי המלחמה, שחשפה את כישלון ההרתעה שלה, אך במקביל ניכר חשש מצד ההנהגה האיראנית לנקוט מהלכים שעלולים להביא לתקיפה נוספת. הגם שנראה כי איראן מעדיפה לשמר "עמימות גרעינית"

בנוגע ליכולות שנתרו בידיה ולהימנע בשלב זה משיקום יכולות ההעשרה וההנשקה שנפגעו במלחמה, ספק אם מצב זה יכול להימשך לאורך זמן. בתוך כך טהראן ממשיכה לאסור על חזרת פקחי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית לאתרי הגרעין שהותקפו, וקיים ספק רב בנוגע ליכולת לקדם הסדרה מדינית בין איראן לארצות הברית, שתוביל להסכם גרעין שיוודא את חסימת דרכה של איראן לנשק גרעיני.

במקביל הגבירה איראן את המאמצים לשיקום ולשדרוג המערכים הצבאיים שלה, ובייחוד מערכי הטילים וההגנה האווירית, כדי לשפר את היערכותה לתרחיש של חידוש הלחימה. מאמצים אלה כוללים ניסיון לחזור לקצב ייצור הטילים שקדם למלחמה, שיפור דיוק הטילים, שיקום מערך ההגנה האווירית ושיפור סיכויי השרידות של המערכים האסטרטגיים. חרף הנזקים שהסבו הטילים האיראניים לישראל במהלך ימי הלחימה, המלחמה הוכיחה, בראיית טהראן, כי מערך הטילים שלה היה היחידי שהצליח להוכיח את עצמו והוא ממשיך להוות נכס אסטרטגי שיכול לפגוע בישראל, להתיש אותה ולהגביל את יכולתה לנהל מערכה מתמשכת לאורך זמן, בשל מגבלות יכולות היירוט שברשותה.

בזירה האזורית המלחמה המחישה ביתר שאת את קריסת תפיסת השלוחים, שמגבלות כוחה ניכרו היטב עוד טרם המלחמה, ובפרט מאז הכרעת חזבאללה בקיץ 2024 ונפילת משטר אסד בסוריה. הימנעות רכיבי 'ציר ההתנגדות' ובראשם חזבאללה מהצטרפות למלחמה לצד איראן חידדה את הספקות בטהראן אשר ליעילות תפיסת השלוחים שלה. אף על פי כן, הצהרות הבכירים האיראנים לצד המשך מאמצי התמיכה והסיוע לציר הפרו־איראני באזור, ובכלל זה העברת אמצעי לחימה, מעידות בבירור שאין בכוונת טהראן לנטוש את בעלי בריתה לטובת אסטרטגיה אזורית חדשה. יתר על כן, איראן ממשיכה להדגיש את הצורך לשמר את יכולותיו הצבאיות של 'הציר' ולהתנגד לכל ניסיון לפרק מנשקן את המיליציות השיעיות, ובראשן חזבאללה. זאת במקביל לפעילות מול הממשלים המרכזיים בעולם הערבי, לרבות לבנון, תוך הצהרות שאין בכוונת איראן להתערב בענייניהן הפנימיים של המדינות הערביות. נוסף על כך ניכר מאמץ איראני מתמשך להתמיד במגמת שיפור הקשרים עם שכנותיה הערביות תוך ניצול חששן מעוצמתה הצבאית של איראן, הספק בדבר המחויבות האמריקאית לביטחון והתייחסותן הגוברת לישראל כאל גורם אזורי מערער יציבות.

בזירה הפנימית המלחמה הוכיחה, בראיית ההנהגה האיראנית, את נחישותה של ישראל להפלת המשטר ואף לפיצולה ולערעור לכידותה הטריטוריאלית של איראן. פעולות ישראל לא ערערו את יציבות המשטר ואף עודדו את הציבור להפגין מידה ניכרת של סולידריות לאומית. עם זאת היא לא פתרה את בעיות היסוד הניצבות בפני הרפובליקה האסלאמית, ובראשן

משבר לגיטימיות של המשטר, משבר כלכלי מחריף ומצוקת מים וחשמל גוברת. המשטר המודע למשבר המחריף מבית פעל אחרי המלחמה לגייס את הציבור סביב סמלים של לאומיות איראנית, להגביר את הדיכוי הפוליטי של מתנגדיו ובמקביל להיענות לחלק מדרישות הציבור, למשל בנוגע לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי. המלחמה אף הגבירה את הספקות אשר למצבו ולמידת שליטתו של מנהיג איראן, עלי ח'אמנהאי, שנאלץ להסתתר לאורך תקופת המלחמה. ספקות אלה – לצד גילו המתקדם והדיווחים על מצבו הבריאותי המידרדר – מעצימים את הדיון בסוגיית ירושת המנהיג.

בסיכומי של דבר, השלכות המלחמה ולקחיה מחייבים את איראן בהערכה מחודשת של תפיסת הביטחון שלה ושל מדיניותה. הצורך בשיפורים ובהתאמות בתפיסת הביטחון הלאומי אינו נעלם מעיניה של ההנהגה האיראנית, אך נראה כי לעת עתה אין בכך כדי לחולל שינוי מהותי באסטרטגיה האיראנית. נראה כי איראן מעדיפה לבצע התאמות מסוימות במדיניותה במסגרת התפיסה הקיימת, תוך מציאת פתרונות אפשריים לפערים שנחשפו, ולא לחולל תמורות משמעותיות באסטרטגיה הכוללת.

בכל מקרה, המציאות החדשה שנוצרה בעקבות המלחמה מתאפיינת בחוסר יציבות וספק אם הסטטוס קוו הנוכחי יכול להימשך לאורך זמן, בייחוד לנוכח האפשרות הגוברת למיסקלקולציה בין איראן וישראל, או לקבלת החלטות עתירות סיכון מצד איראן הן בסוגיית הגרעין והן במרחב האזורי. יתר על כן, תהליך הפקת הלקחים באיראן ושיפור מערכות הנשק שלה, לצד האפשרות שישראל תכוון לפגיעה בסבב הלחימה הבא גם בתשתיות לאומיות איראניות, עלולים להפוך סבב לחימה נוסף בין המדינות למסוכן יותר, לרבות אפשרות להידרדרות למערכה אזורית.

אין ספק שאיראן ניצבת בפני אתגרים חשובים מבית ומחוץ, אך היא גם יכולה להפיק תועלת משורה של הזדמנויות, בהן שרידות חמאס ברצועת עזה, העיכובים בתהליך פירוק חזבאללה מנשק, היריבות בין ארצות הברית לבין רוסיה וסין והתערעור מעמדה הבינלאומי והאזורי של ישראל. מנגד, הצלחתה של ישראל במערכה הנמשכת מול איראן תלויה במידה רבה ביכולתה לנצל את חלון ההזדמנויות הנוכחי לקידום המאמצים לעיצוב מציאות אזורית חדשה, שתסייע לבלום את איראן, להחלישה אף יותר ולצמצם את יכולתה לנצל את ההזדמנויות כדי לשוב ולהתחזק.

לנוכח מציאות זו נדרשת ישראל לפעול במספר מישורים, ביניהם: היערכות למערכה נוספת, בפרט בתרחיש של שיקום יכולות הגרעין או פריצה לנשק גרעיני; שימור ופיתוח יכולות סיכול חשאיות לשם מניעה או עיכוב של שיקום יכולות הגרעין והטילים, ובמקביל המשך

פיתוח יכולות ישראליות להתמודדות עם איום הטילים; תמיכה במאמצים הבינלאומיים והאזוריים לקידום הסדרה יציבה וארוכת טווח מול איראן, שתחסום את דרכה לנשק גרעיני על בסיס הסכם שיגביל מאוד את יכולות ההעשרה, יאפשר פיקוח סבא"א יעיל ומשופר ויטפל בחומר הבקיע שנותר באיראן לאחר המלחמה; קידום הבנות (גם אם בלתי רשמיות) בין ארצות הברית ואיראן, שיצמצמו את הסיכון להידרדרות לעימות צבאי נוסף בהיעדר הסדרה ארוכת טווח; ביסוס איום אמין על עצם שרידותו של המשטר, שירתיע את איראן מפעילויות המקרבות אותה להשגת נשק גרעיני; המשך פעולות אכיפה כדי למנוע את שיקום הציר הפרו־איראני, ובראשו חזבאללה; עידוד תהליכי הסדרה אזוריים, חיזוק המוסדות המדינתיים בעולם הערבי ויצירת חלופות להשפעה האיראנית; ופעילות מתמשכת להחלשת המשטר האיראני.